

Menno de Jong

Teksten testen

Marc van Oostendorp

Stel, u bent een tiener en u ligt in bed met een andere tiener. Hoe maakt u duidelijk dat u geen kans wilt lopen op een geslachtsziekte? Het antwoord vindt u in de brochure 'Ik vrij veilig of ik vrij niet': "Dat kun je bijvoorbeeld doen met een grapje. Of je laat gewoon een condoom zien. Of je brengt terloops het onderwerp aids ter sprake."

Werkt de tekst van zo'n brochure? De Enschedese taalbeheerser Menno de Jong legde hem voor aan een groepje jongeren. Ze lieten er weinig van heel. Hoe had de schrijver zich dat voorgesteld, "terloops" het onderwerp aids ter sprake brengen bij je nieuwe liefde? Had hij niet wat suggesties kunnen geven van de grappes die je in zo'n situatie zou kunnen maken? Eén lezer begreep die laatste opmerking zelfs verkeerd en werd boos: bij dodelijke ziekten past geen humor.

● BLINDE VLEK

De stichting die de brochure publiceerde, had deze problemen kunnen voorkomen door de tekst zelf eerst aan wat jongeren te laten lezen. Er bestaan methoden om dat systematisch aan te pakken: 'pretests' worden die methoden met een vakterm genoemd. In zijn in maart verschenen proefschrift onderzocht De Jong de effectiviteit van een populaire methode om teksten te pretesten. Hij liet de brochure over veilig vrijen herschrijven naar aanleiding van de opmerkingen van de jongeren. Vervolgens onderzocht hij de effectiviteit van de oude en van de nieuwe versie, onder meer door ze aan nieuwe proefpersonen voor te leggen. Dezen bleken altijd een voorkeur te hebben voor de gereviseerde versie.

Heeft een goede schrijver dat pretesten wel nodig? De auteur van die

passage over veilig vrijen is wel erg gemakkelijk over enkele praktische problemen heengestapt. Je hoeft toch geen jongere te zijn om dat te constateren? De Jong: "Achteraf heb je gemakkelijk praten. Maar deze tekst was uitgegeven door een stichting met veel ervaring in de productie van voorlichtingsmateriaal. De auteur was een professionele schrijver, maar hij had kennelijk ook een blinde vlek voor iets wat de jongeren in de doelgroep meteen opviel."

Volgens De Jong zijn er verschillende oorzaken voor zo'n blinde vlek. "Soms gaapt er een kloof tussen de schrijver en zijn doelgroep: de brochureschrijver kan zich niet in de gedachtewereld van de jongere verplaatsen. Maar minstens even belangrijk is de kloof in het hoofd van de auteur. Zodra mensen achter een toetsenbord gaan zitten, vinden ze het moeilijk om zich te herinneren hoe ze zelf als lezer met een tekst omgaan."

● IDEALE TEKST

De Jong geeft een voorbeeld van een onderzoek dat Twentse wetenschappers enkele jaren geleden uitvoerden naar de manier waarop formulieren worden ingevuld. "Daaruit bleek dat vrijwel iedereen meteen begint met de vragen te beantwoorden, zonder eerst de instructies te lezen. Ook de ontwerpers van formulieren doen dat. Maar op hun werk heeft dat geen invloed: ze blijven formulieren maken waarvan eerst de instructies gelezen moeten worden."

"Veel academisch onderzoek en veel praktijkvoorschriften gaan uit van de schrijver aan zijn schrijftafel. Door volgens richtlijnen aan een tekst te sleutelen zou vanzelf een ideale tekst ontstaan. Het aantrekkelijke van de pretestmethode is dat de lezer het vertrekpunt is. We proberen

uit te vinden hoe hij met een tekst omgaat; vervolgens passen we de tekst daaraan aan."

Uit het onderzoek van De Jong blijkt de zin van pretests. Degenen die de herziene versie van 'Ik vrij veilig of ik vrij niet' gelezen hadden, waren beter in staat om vragen over aids en veilig vrijen te beantwoorden dan degenen die de oude versie gelezen hadden. Bovendien waren de eersten overtuigder van het nut van condoomgebruik dan de laatsten.

● BEPERKINGEN

Toch kent het pretesten zijn beperkingen. De Jong: "Bij zo'n test vraag je mensen met kritiek te komen. De meeste mensen zullen dan altijd proberen iets te vinden, al is het maar om in de smaak te vallen bij de onderzoeker. Het is niet duidelijk of een herziene versie opnieuw verbeterd kan worden in nieuwe testrondes."

Ook is niet elke brochure even geschikt voor deze methode. "Ik heb eens een overheidsbrochure over de wetgeving rond naamsveranderingen bestudeerd. De mensen die dat aangaat, zijn zo verschillend – sommigen willen de eigen achternaam veranderen, anderen hun voornaam, weer anderen willen de naam van hun kinderen aanpassen, enzovoort – dat je nauwelijks een representatief panel kunt samenstellen. In zo'n geval kun je het best een deskundige aan zijn bureau een gedegen analyse laten maken." Geen enkele methode geeft echter een absolute garantie op succes bij elke lezer. "Er zal altijd iemand zijn die aanmerkingen heeft. De perfecte tekst bestaat niet." <

Menno de Jong, *Reader Feedback in Text Design. Validity of the Plus-Minus Method for the Pretesting of Public Information Brochures*. Amsterdam, Editions Rodopi, 1998. ISBN 90 420 0421 5